

Asbjørnsens eventyrb

BØKER

Eventyrkongen Asbjørnsen vender tilbake – nå også som råskinn og misbruker av stoff.

Hans Hansen Pillarviken angret som en hund. Her hadde han sluppet den fete bykaren inn i sitt hjem og fortalt ham alt han orket å høre av sagn og eventyr. Som skolebygger, lærer og godt voksen, belest mann i Sel var det slett ikke lite Pillarviken hadde kunnet varte opp med. Og til takk fikk han... dette!

«Det var lett å innse at skolemesterens fortelling ville bli like så lang og kjedelig som hans bedemannsstil var latterlig...»

«...ansiktet var skrukket; det skyldes visst hans iherdige strev med å gi seg en verdig mine...»

«Hans hele fremtreden gjorde et meget ubehagelig inntrykk... fjellbondens vitebegjærighet og likefremme, naive spørsmål var her blitt til påtrengende, halvdannet spørresyke; og for hvert spørsmål han kom med, så han seg omkring som han sto midt iblant «den usæbede ungdom» i Vågå.»

Det sto mye mer i den banebrytende nye folkeeventyrboken som Hans Hansen Pillarvikens harmdirrende fingre bladde i denne dagen i 1843. Han var heller ikke den eneste som ble dypt krenket over karikaturene Peter Christen Asbjørnsen (1812-1885) tegnet av sine kilder – i de såkalte rammefortellingene.

Men Pillarviken var kanskje den som ble nedsablet mest hensynsløst – med en giftig blanding av bygdesladder og Asbjørnsens og Moes behov for å underholde sitt publikum i byenes kondisjonerte klasser.

Stoffmisbruk. Asbjørnsens misbruk av kulturbærerne han pumpet på sin vei gjennom bygde-Norge har fått Truls Gjefsen til å bruke karakteristikkene «råskinn» i en ny biografi. «Peter Christen Asbjørnsen – diger og folkesæl» er den første gjennomlysningen av eventyrkongen på mer enn 50 år.

Og det er Asbjørnsens person det først og fremst handler om en begeistret norsk nordmann fra Norge, vandrør og eventyrer, forsker og forstmester, men også en fattig outsider med depressive trekk, hentesveis og blandet suksess hos damene. Han vokste opp mens søsken og slekt syknet og døde, og levde siden stormfullt og syndefullt med en svensk «jomfru» – til partneren og prestevennen Jørgen Moes store bekymring.

Skolemester. Moe blir på sin side en mer anonym skikkelse i Asbjørnsens enorme bekjentskapskrets, mens eventyrene de to samlet inn er redusert til vitenskapelige objekter. De forutsettes kjent. Persongalleriet og tidligere Asbjørnsen-biografier bør man også ha kjennskap til hvis man skal henge med i Gjefsens tungt akademiske fremstilling. Forfatteren, lektor ved Otta videregående skole, krever farlig mye av lesere i 2001, som

nok ofte har et sterkere forhold til Asbjørnsen enn til Asbjørnsen.

Gjefsen støtter seg forbilledlig på brev og andre skriftlige kilder. Dessverre er alt på originalspråket – engelsk, tysk, norske dialekter og arkaisk dansk. De blir hindringer, lik de vindfall, røtter og brattheng som Asbjørnsen måtte kravle over i norsk natur: Man kan glede seg over dem, men fort går det ikke.

Folkeliv er lik pøbelliv. Oppgaven Asbjørnsen ga seg selv, var tilsynelatende enkel: «Fortæl om Folket». Interesse for det nasjonale var det ingen mangel på i det unge Norge, grunnlagt to år etter at Asbjørnsen ble født. Men det var eliten som leste, folket kunne ikke. Folkeeventyrene ble redigert, utgitt og lest i en atmosfære som i dag fortøner seg tjukk av ånds-snobberi. De dannede samfunnslag, sier Gjefsen, hyllet og dyrket Den Norske Bonde, men så ned på bønder. Det var langt ned.

Med skrekkblandet fryd nøy man Asbjørnsens oppdagelser av bygdenes ekkelhet med utøy og møkk, vadmel og snus, og ikke minst oppkomlingenes «knot og affekterte patos», som Asbjørnsen plages av i fortellingen «En aftenstund i et proprietærkjøkken». I det Gjefsen kaller embetsmannskulturen finner han også forklaringen på at Asbjørnsen og Moe svidde av sine kilder når de først hadde tømt dem: «Disse sosialt lavtstående og litterært ukyndige menneskene trengte ikke å behandles som kunstnere, det var det formidlerne som var», konstaterer han.

Saftige saker. Men det fantes grenser for hva sarte bypersoner kunne tåle. Camilla Collett var en av de mange som kritiserte eventyrenes «råskap» – og det var vel å merke etter Asbjørnsens og Moes omfattende

Han var vandrør og eventyrer, forsker og forstmester, men også en fattig outsider med depressive trekk, hentesveis og blandet suksess hos damene

sensur av historiene de hadde funnet i dalom. Mye av stoffet stemplet de (ikke helt uten rett) som «svinsk» eller så stinkende av «decideret Skindfældluht» at det ble lagt til side. Først i 1977 kom noen av disse fortellingene ut, som en del av griseboka «Erotiske Folkeeventyr».

Og der prinsessen som ingen kunne målbinde sier at «det er varmere i glohaugen» når frierne klager over varmen og snart skal øremerkes med svijernet, hadde Asbjørnsen fått høre en helt annen ordlyd av kildene, og noterer et sted:: «Men hvad siger de



Fortell! Oppgaven Peter Chr. Asbjørnsen ga seg selv, var tilsynelatende enkel: «Fortæl om Folket». Foto: Scanpix

Æsler: Det er varmere i ræva mi, svarer prinsessen».

Slik Asbjørnsen stakk hodet frem, fikk han stadig varmet sine egne ører av andre åndskjemper. Det kom stadig angrep på Asbjørnsens språkbruk og politikk – fra Bjørnson, Welhaven, Vinje og Aasen. Dessuten opplevde han selv å bli en ukreditert kilde: Ibsen skal ha forsynt seg rikelig av Asbjørnsens innsamlede huldreeventyr til å fargelegge Peer Gynt – for Ibsen satt jo som så mange andre i Italia og skrev om Norge, mens Asbjørnsen gjorde sitt kulturhistoriske feltarbeid der sakene virkelig gikk for seg.

Forstads-folket. Selv om Asbjørnsen fikk sett nok av landet til å bli Den norske Turistforenings første æresmedlem, satte hans kronisk dårlige økonomi klare grenser for reisingen. Heldigvis behøvde han ikke dra langt for å fortelle om folket. Mye fikk Asbjørnsen høre av tømmerhuggere og fiskere i det som nå kalles Osloomarka, og blant hans mest kjente fortellinger er «En sommernatt på Krokskogen». Og rett utenfor de få kvartalene som

utgjorde hovedstaden midt på 1800-tallet – i de utrygge strøk der vennen Bernhard Herre fant «forstedenes smuss og dårlighet», var det mer virkelighet enn leserne likte. En innsender i Morgenbladet skrev spydig om «...en så naturtro skildring av vaterlandsslusker, bordkjørere og andre utskudd av forstadsbefolkningen at man skulle tro det kom av et helt livs bekjentskap og iakttagelser».

Noen få tiår senere ville den slags kritikk være et kompliment til en forfatter. Men Asbjørnsen var nå engang forut for sin samtid – og kanskje en viktigere del av den enn han noensinne hadde drømt om. 

Morten Møst
most@dn.no



Truls Gjefsen: «Peter Christen Asbjørnsen – diger og folkesæl» 482 sider. Andresen & Butenschøn.